

SELMA LAGERLÖF

Gravskriften

Ur *Osynliga länkar* (1933)

Nuförtiden lägger visst ingen enda människa märke till det lilla korset, som står i ena hörnet av Svartsjö kyrkogård. Nuförtiden går allt kyrkfolket förbi det utan att ge det en blick. Och det är ju inte underligt, att ingen märker det. Det är så lågt, att klöver och blåklockor stå det upp till armarna och timotejen växer över det. Inte heller bryr sig någon om att läsa inskriften, som står där. De vita bokstäverna äro nästan alldeles bortregnade numera, och det tyckes aldrig falla någon in att söka stava ihop dem till ord.

Men det har inte varit så alltid. Det lilla korset har på sin tid väckt mycken undran och förvåning. En tid kunde ingen sätta sin fot på Svartsjö kyrkogård utan att gå fram till det där korset. Och får någon av de gamla tidernas människor se det än i dag, så ser hon på samma gång för sig en hel historia.

Hon ser för sig hela Svartsjö socken, försänkt i vinterdvala och betäckt av jämn, vit snö, som ligger en och en halv aln högt. Så där ser ut! Det är knappast möjligt att känna igen sig där. Man behöver gå efter kompass som på havet. Det är ingen skillnad på strand och sjö,

stubbåkern ligger lika jämn som den jord, som har burit hundrade skördar havre. Kolarfolket, som bor invid stora mossar och nakna bergåsar, kan inbilla sig, att det råder över lika mycken avröjd och odlad mark som den rikaste bonde.

Vägarna ha lämnat sina trygga banor mellan de gråa gårdsgårdarna och äventyra sig fram över ängarna och ute på de frusna vattendragen. Till och med inne mellan gårdarna kan man bli förvirrad. Rätt som det är, kan någon komma att upptäcka, att vägen till brunnen har blivit upptrampad tvärsöver det lilla roskvarterets spireahäck.

Men ingenstädes är det så omöjligt att finna sig till rätta som på kyrkogården. För det första är gråstensmuren, som skiljer den från prästgårdsägorna, alldeles översnöad, så att den nu flyter alldeles tillsammans med dessa. För det andra är kyrkogården numera endast ett stort, vitt fält, inte den minsta ojämnhet i snötäcket förräder dödsåkerns många kullar och tuvor.

På de flesta gravar stå små järnkors, vid vilka hänga tunna små hjärtan, som det är vindens sak att sätta i rörelse. De äro alla översnöade nu. Dessa små järnhjärtan kunna inte mer pingla fram sina vemodsfulla visor om saknad och sorg.

Folk, som har varit i städerna på arbete, har tagit med sig hem till sina döda sorgkransar med blommor av pärlor och blad av järnbleck, och dessa äro så värderade, att de ligga på gravarna i

små glaslådor. Men nu äro de gömda och begravna under snön. Nu är den grav, som bär en sådan prydnad, inte förmer än någon annan.

Ett par av snöbärsbuskarna och syrenhäckarna sticka upp över snötäcket, men de flesta äro dolda. De glesa kvistar, som synas ovan snön äro fruktansvärt lika varandra. De kunna inte lämna mycken ledning åt den, som söker att finna sig till rätta på kyrkogården. Gamla gummor, som ha för sed att varje söndag gå och kasta en blick på sina käras gravar, komma nu inte längre för snöns skull än ett stycke framåt huvudgången. Där bliva de stående och försöka gissa ut var "graven" kan ligga. Är det vid den busken eller vid den? Och de börja längta efter snösmältningen. Det är, som om de döda hade kommit så orimligt långt bort från dem, då de inte mer se stället, där de äro nedmyllade.

Det finns också ett par stora stenar, som skjuta upp över snön. Men de äro så få. Och snön hänger över dem, så att man inte kan skilja den ena från den andra.

En enda väg finns banad på kyrkogården. Den går utefter huvudgången fram till ett litet bårhus. Ska någon begravas, så bäres kistan in i bårhuset, och där håller prästen liktalet och förrättar jordfästningen. Det är ingen tanke på att kistan kan komma ner i jorden, så länge som denna vinter varar. Den får stå kvar i bårhuset, tills Gud sänder tö och jorden åter kan bearbetas med hacka och spade.

Nu händer, att just medan vintern är på sitt strängaste och kyrkogården alldeles otillgänglig, dör ett barn hos brukspatron Sander på Lerums bruk.

Det är ett stort bruk, Lerum, och brukspatron Sander är en mäktig man. Han har helt nyligen lagat i ordning åt sig en familjegrav på kyrkogården. Man kommer nog ihåg den, fastän den nu är gömd under snön. Den är omgiven med en kant av huggen sten och en tjock järnkedja; mittpå graven står ett granitblock, som uppbär namnet. Där står det enda ordet

SANDER inristat med stora bokstäver, som lysa över hela kyrkogården.

Men då nu barnet har dött och det blir tal om begravningen, säger brukspatronen till sin hustru:

– Jag vill inte, att det där barnet ska ligga i min grav.

Med ens ser man dem för sig. Det är i matsalen på Lerum, och där sitter brukspatronen vid frukostbordet, äter ensam, som han brukar. Hans hustru, Ebba Sander, sitter i gungstolen vid fönstret, där hon har utsikten över sjön och de björkbevuxna holmarna.

Hon har suttit och gråtit, men när mannen säger detta, bli hennes ögon med ens alldeles torra. Hela den lilla gestalten drar ihop sig av skräck, hon börjar skälva, som om hon kände en stark köld.

– Vad säger du, vad säger du? frågar hon.

Och hon talar, som då man huttrar av köld.

– Det bär mig emot, säger brukspatronen.

Far och mor ligger där, och det står Sander på stenen. Jag vill inte, att det där barnet ska ligga där.

– Ah så, detta har du funderat ut! säger hon, alltjämt rysande. Jag visste väl, att du en gång skulle hämnas.

Han kastar ifrån sig servetten, reser sig från bordet och står bred och stor framför henne. Det är alls inte hans mening att trotsa igenom sin vilja med många ord. Men hon kan ju se på honom, där han står, att han inte kan ändra mening. Det är tung, orubblig envishet, hela karlen.

– Jag vill inte hämnas, säger han utan att höja rösten. Jag kan bara inte tåla det.

– Du talar, som vore det endast fråga om att flytta honom ur en säng i en annan, säger hon. Och han är ju död, honom kan det väl göra detsamma, var han ligger. Men jag blir ju en förlorad människa.

– Jag har tänkt på det också, säger han. Men jag kan inte.

De, som ha varit gifta i flera år, behöva inte många ord för att förstå varandra. Hon vet allaredan, att det är alldeles gagnlöst att söka beveka honom.

– Varför skulle du då förlåta mig? säger hon och vrider händerna. Varför lät du mig stanna

kvar på Lerum som din hustru och lovade att förlåta mig?

Han vet med sig, att han inte vill skada henne. Han rår inte för, att han nu har kommit till en gräns för sina medgivanden.

– Säg vad du vill till grannarna! säger han. Jag ska nog tåga. Hitta på, att det är vatten i graven, eller säg, att där inte finns rum för fler kistor än fars och mors och min och din!

– Och det skulle de tro!

– Du får reda dig, bäst du kan då, säger han.

Han är inte ond, hon ser, att han inte är det. Det är, som han själv säger. Han kan inte ge med sig i detta.

Hon flyttar sig högre upp i stolen, lägger armarna bakom huvudet och sitter och stirrar ut genom fönstret utan att säga något. Det förfärliga är, att så mycket ska finnas i livet, som är en övermäktigt. Framför allt är det fruktansvärt, att det ska stiga upp makter inom en själ, som man alls inte kan styra. För några år sedan, då hon redan var en sansad, gift kvinna, kom kärleken över henne. En sådan kärlek! Det hade inte varit en tanke på att hon skulle kunna styra den.

Det, som nu tog väldet över hennes man, var det hämndbegär?

Han har aldrig varit ond på henne. Han förlät henne genast, då hon kom och bekände.

– Du har varit ifrån dina sinnen, sade han och lät henne leva kvar som hans hustru.

Men fast det kan vara en lätt sak att säga, att man förlåter, kan det vara tungt nog att göra det. Framför allt är det svårt för den, som är långsint och tungsint, som aldrig glömmer och aldrig brusar ut. Vad han än må säga, sitter i hjärtat något, som hungrar och skriker efter att få mätta sig med en annans lidande. En besynnerlig känsla har hustrun alltid haft, att det hade varit bättre, om han den gången hade blivit så ond, att han hade slagit henne. Då hade han kunnat bli god sedan. Nu går han där och är knarrig och led, och hon har blivit rädd. Hon går som en häst mellan skacklorna. Hon vet, att bakom henne sitter någon, som håller piska i hand, om han än inte brukar den. Och nu har han brukat den. Och nu är hon en förlorad människa.

Människor säga, att de aldrig ha sett en sådan sorg som hennes. Hon ser ut som en stenbild. Under dessa dagar före begravningen vet man inte om hon verkligen lever. Det är omöjligt att se om hon hör vad man säger, om hon vet vem som talar med henne. Hon tyckes inte känna hunger, hon tyckes kunna gå ute i den starka kölden utan att frysa. Men människorna ta miste, det är inte sorg, som förstenar henne, det är rädsla.

Hon tänker inte på att stanna hemma på begravningsdagen. Hon måste följa med till kyrkogården, måste gå med i likföljet, gå där och veta, att alla, som följa kistan, tro, att liket ska

föras till den stora Sanderska graven. Hon tänker, att hon ska digna under all undran och förvåning, som ska vända sig mot henne, då han, som går med prestaven i spetsen av processionen, leder den fram till en obemärkt gravplats. Det ska gå ett förundrans sorl från led till led, fastän det är ett liktåg. Varför får inte barnet ligga i den Sanderska graven? Man ska påminna sig de ovissa, obestämda rykten, som en gång ha varit i svang om henne. Det måste vara någon grund för de där historierna, ska man säga. Innan liktåget kommer åter från kyrkogården, ska hon vara dömd och förlorad.

Det enda, som kan hjälpa henne, är att vara med själv. Hon ska gå där med ett lugnt ansikte, se ut, som om allt vore riktigt. Kanske de då ska tro vad hon säger för att bortförklara saken.

Mannen reser också med till kyrkan. Han har ombestyrkt allt, bjudit begravningsgäster, beställt kista och bestämt vilka som ska bära. Han är nöjd och god, sedan han har drivit igenom sin vilja.

Det är söndag, och efter gudstjänstens slut ställer liktåget upp sig utanför sockenstugan. Bärarna lägga de vita bärdukarna över axlarna, alla ståndspersoner i Lerum gå med i processionen och en stor del av det övriga kyrkfolket.

Medan processionen ordnar sig, tänker hon, att nu ställa de upp sig för att följa en förbrytare till avrättsplatsen.

Så de ska se på henne, när de komma tillbaka! Hon har kommit dit, för att hon skulle kunna förbereda dem, men hon har inte fått ett ord över läpparna. Hon kan inte tala lugnt och sansat. Vad hon skulle kunna, vore att jämra sig våldsamt och högt, så att det hördes över hela kyrkplatsen. Hon törs inte röra läpparna, för att inte ett högt skrik av fasa ska bryta fram över dem.

Klockorna börja ringa uppe i tornet, och människorna sätta sig i gång. Och nu ska de komma in i det utan all förberedelse! Varför har hon inte kunnat tala? Hon gör våld på sig för att inte ropa åt dem, att de inte ska gå till kyrkogården med den döde. En död är ju ingenting. Varför ska hon fördärvas för en död? De kunde få lägga den döde var de ville, blott inte på kyrkogården. Hon har förvirrade föreställningar om att hon ville skrämma dem bort från begravningsplatsen. Den är farlig. Den är full av pestsmitta. Man har sett vargspår där. Hon ville skrämma dem, som man skrämmer barn.

Hon vet inte var barnets grav är grävd. Hon får veta det tids nog, tänker hon. Då nu tåget skrider in på kyrkogården, ser hon fram över snöfältet för att upptäcka en nyuppkastad grav. Men hon ser inte väg och inte grav. Där ute är ingenting annat än en oröjd snömark.

Och tåget går upp till bårhuset. Så många, som kunna, tränga sig in där, och där inne sker

jordfästningen. Det blir inte ens fråga om att gå fram till Sanderska graven. Ingen kan veta, att den lille, som nu inviges till den sista vilan, aldrig ska bli nermyllad i familjegraven.

Om Ebba Sander hade kommit ihåg detta, om hon inte hade glömt allt för sin fasas skull, så hade hon inte behövt vara rädd ett ögonblick.

”Till våren”, tänker hon, ”då kistan blir nermyllad, är väl knappast någon annan än dödgrävaren tillstädes. Ingen kommer att tro annat, än att barnet ligger i Sanderska graven.” Och hon förstår, att hon är räddad.

Hon sjunker samman i häftig gråt.
Människor se medlidsamt på henne.

– Det är förfärligt vad hon sörjer, säga de.
Men hon vet bäst själv, att hon gråter sådana lättnadens tårar som den, vilken har räddats från nöd och livsfara.

Ett par dagar efter begravningen sitter hon vid skymningen på sin vanliga plats i matsalen. Medan mörkret faller på, ertappar hon sig med att hon sitter och väntar och längtar. Hon sitter och lyssnar efter barnet. Nu är ju den tiden, då det brukar komma in och leka. Ska det inte komma i dag? Så far hon upp och tänker: ”Det är ju dött, det är ju dött.”

Nästa dag sitter hon åter och längtar i skymningen. Och kväll efter kväll kommer denna längtan igen och blir allt mäktigare. Den breder ut sig, såsom ljuset gör under våren, till dess den

till sist regerar över alla dagens och nattens timmar.

Det är ju nästan givet, att ett sådant barn som hennes ska få mera kärlek som dött än som levande. Modern har under hela dess liv inte tänkt på annat än att vinna tillbaka mannen. Och för honom kunde ju inte barnet vara behagligt. Det måste hållas undan. Det fick ofta känna, att det var till besvär.

Hustrun, som hade svikit sina plikter, har velat visa mannen, att hon ändock var något värd. Hon hade ständigt arbete i gång i kök och vävkammare. Vad kunde det finnas för plats för den lilla gossen mitt uppe i allt detta?

Och nu efteråt påminner hon sig hur hans ögon brukade be och tigga. Om kvällarna ville han, att hon skulle sitta bredvid hans säng. Han sade, att han var mörkrädd, men nu tänker hon, att det kanske inte var sant. Han har sagt så, därför att hon skulle stanna hos honom. Hon kommer ihåg hur han låg och arbetade för att inte somna. Nu förstår hon, att han höll sig vaken för att få ligga länge och känna hennes hand i sin.

Han har varit en listig fyr, så liten han var. Han har brukat allt sitt förstånd för att få litet med av hennes kärlek.

Det är förvånande, att barn kunna älska så. Hon förstod det aldrig förr, medan han levde.

Egentligen är det nu först hon börjar älska barnet. Nu först är det hon känner sig glad åt

dess skönhet. Hon kan sitta och drömma om dess stora, hemlighetsfulla ögon. Det har aldrig varit ett rosigt och rundkindat barn, det var blekt och spätt. Men det var underbart vackert.

Det står för henne som något oändligt härligt, härligare för var dag, som går. Barn måtte ju vara det yppersta jorden bär. Tänk bara, att det finns små människor, som sträcka ut handen mot var man och tro alla om gott! Små människor, som inte fråga efter om ett ansikte är fult eller vackert, utan kyssa lika gärna det ena som det andra, som kunna älska gammal och ung, rik och fattig! Och i alla fall äro de verkliga små människor.

För varje dag kommer hon barnet allt närmare och närmare. Hon önskar nog, att det levde, men hon undrar om hon då någonsin hade kommit det så nära som nu.

Stundom är hon i förtvivlan över att hon inte gjorde gossen lyckligare, medan han levde. Han togs väl bort från mig fördenskull, tänker hon. Men det är sällan hon sörjer på det sättet.

Hon har varit rädd för sorg fordom, men hon finner nu, att sorg inte är vad hon har tänkt sig. Sorg är ju att leva om och om igen i ett förgånget. Sorg är att leva sig in i gossens hela väsen, att nu äntligen förstå honom. Denna sorg gör henne mycket rik.

Vad hon nu mest fruktar, är, att tiden ska föra bort honom från henne. Hon har intet porträtt av honom, kanske hans drag skola

utplånas ur hennes minne. Hon sitter var dag och prövar och försöker:

– Ser jag honom, ser jag honom riktigt?
säger hon.

Då vintern fortgår vecka efter vecka, överraskar hon sig med att längta efter våren, då hon ska få ut honom ur bårhuset och få honom nerbäddad i jorden, så att hon kan komma till graven och tala med honom.

Han ska ligga åt väster; där är det vackrast. Och hon ska smycka kullen med rosor. Hon vill också ha en häck och en soffa. Hon vill kunna sitta där länge, länge.

Men människorna ska väl förundra sig! Människorna veta ju inte annat, än att hennes barn ligger i familjegraven. Vad de ska förvåna sig, om de se henne smycka en främmande grav och sitta där i timtal! Vad ska hon hitta på att säga dem?

Ibland tänker hon, att hon måste göra på detta sätt. Först gå fram till den stora graven och lägga ner en stor bukett där och sitta där en stund. Sedan ska hon väl kunna smyga bort till den lilla graven. Han ska nog vara nöjd med den enda lilla blomma hon kan spara till honom.

Ja, han kan nog nöja sig med detta, om hon kan det. Men det är, som om hon inte skulle komma i någon gemenskap med honom på detta sätt.

Och han ska då få veta, att hon blygdes över honom. Han ska förstå vilken brännande skam

det var för henne, att han kom till. Hon vill skydda honom för att få veta detta. Han ska tro, att lyckan att äga honom övervägde allt.

Äntligen ger vintern vika. Man ser, att det ska bli vår. Snötäcket smälter undan, jorden börjar visa sig. Ännu dröjer det kanske ett par veckor, innan tjälen går ur marken, men det ges dock en förhoppning, att de döda ska få komma ut ur bårhuset. Och hon längtar, hon längtar!

Kan hon ännu se honom? Hon prövar varje dag, men det gick bättre på vintern, på våren vill han inte visa sig för henne. Då kommer hon i förtvivlan. Hon måste kunna sitta på graven för att komma honom nära, för att kunna se honom, älska honom. Kommer han då aldrig ner i jorden?

Hon har intet annat att älska, hon måste kunna se honom, se honom genom hela livet.

Till sist försvinna all tvekan och allt klenmod för hennes stora längtan. Hon älskar, hon älskar, hon kan inte leva utan den döde. Hon känner, att hon inte kan ta hänsyn till någon annan än honom. Och då vårbräckningen är där på fullt allvar, då tuvor och kullar åter framträda på kyrkogården, då järnkorsens hjärtan åter börja pingla och pärlblommorna lysa i sina glaslådor och då jorden äntligen kan öppna sig för den lilla kistan, har hon redan låtit förfärdiga ett svart kors, som hon ska sätta upp på kullen.

Tvårsöver korset från arm till arm står skrivet med tydliga vita bokstäver:

HÄR VILAR MITT BARN.

Och så nedanför på korsstammen står
hennes namn.

Hon bryr sig alls inte om, att hela världen
får veta vad hon har gjort. Allt annat är
fåfängligt, det enda viktiga är att utan
förställning kunna få bedja på barnets grav.

